

Regio 2050: Werken aan een duurzame toekomst

Verlag Werkconferentie | 11 september 2019 | Muntgebouw Utrecht

Op 11 september organiseerde de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) een werkconferentie in het Muntgebouw in Utrecht. Aanleiding was de Rli-verkenning 'De som der delen' over de aanpak van samenvallende opgaven in de regio. Voor de workshops was samenwerking gezocht met PBL, SCP, SER en RIVM. Onder leiding van dagvoorzitter Ruben Maes werd gediscussieerd over het vraagstuk van samenvallende opgaven in de regio.

Opgaven raken elkaar in toenemende mate

Nederland staat voor een aantal grote opgaven om de samenleving en de economie te verduurzamen. Energietransitie, klimaatadaptatie, circulaire economie en kringlooplandbouw zijn hier voorbeelden van. Deze opgaven komen op het regionale schaalniveau bij elkaar en moeten daar ook nog worden opgepakt in samenhang met de eigen opgaven van de regio. In de praktijk staat het werken aan die duurzaamheidsopgaven nog in de startblokken. Maar het samenvallen opgaven wordt urgenter: de samenhang op de inhoud neemt toe, en er ontstaat concurrentie op schaarse middelen in termen van ruimte, menskracht, politieke aandacht en middelen.

In de regio gebeurt het

De aanwezigen herkennen de opgaven en bevestigen dat die inderdaad vooral in de regio bij elkaar komen. Daar landen de transitieopgaven en moet worden gezocht naar passende oplossingen en prioriteiten bij de aanpak ervan. Maar 'de regio' bestaat in bestuurlijk opzicht niet. De regio is van niemand. Of beter gezegd: de regio is van iedereen, dus van ons allemaal. Niemand kan en mag zich afzijdig houden van een samenhangende aanpak van de duurzaamheidsopgaven in de regio. Dat kan alleen maar door samenwerking tussen de betrokken overheden: gemeenten, provincies en het Rijk en met betrokkenheid van het maatschappelijk veld. Co Verdaas, voorzitter van de commissie de verkenning heeft voorbereid, paraphraseert in dit verband Kennedy, focus niet op de vraag wat de regio voor jou doet, maar op wat jij voor de regio kan doen.

Het belang van visie en verbeeldingskracht

Floris Alkemade, Rijksbouwmeester, schetst in zijn lezing de nieuwe opgaven die op onze samenleving afkomen. Er moet en gaat ontzettend veel veranderen in onze maatschappij. Met Panorama Nederland benadrukt het College van Rijksadviseurs het belang van een wervende visie bij het zoeken naar samenhang in de complexe nieuwe opgaven. Alkemade stelt dat we niet gebaat zijn bij doemscenario's. Een integraal ruimtelijk ontwerp kan juist inspireren en een gedeeld verlangen opwekken als motor tot ontwikkeling. Hij roept op de

sectorale Regionale Energie Strategieën uit te bouwen tot integrale regionale omgevingsagenda's.

Rijk en regio in gesprek

Ruben Maes zoekt in gesprek met vijf vertegenwoordigers van Rijk, provincie, gemeente en regio naar de sleutel tot regionale samenwerking. Hoe voorkom je dat de transitie-opgaven de nieuwe sectorale kokers worden? Hoe geef je vorm en inhoud aan meerschallige opgaven die alle bestuurslagen doorsnijden? Hoe behoud je energie bij die gezamenlijk verantwoordelijkheid? De aanwezigen zijn het over een ding eens: voorkom een nieuwe structuurdiscussie! Praat liever over de inhoud dan over een herverdeling van bestuurlijke verantwoordelijkheden. Ook wordt een duidelijke oproep gedaan naar het Rijk: de regio heeft behoefte aan steun van het Rijk. Niet alleen voor financiën, maar vooral als betrouwbare en betrokken partner die meedenkt over de toekomst. De pilot Omgevingsagenda Oost-Nederland is met vallen en opstaan een goede leerschool. Schiet niet te snel in een onderhandelingsmodus, ga juist het gesprek aan op de inhoud. Dit vraagt van alle partijen een open attitude en ook ambtelijke en bestuurlijke moed. Alle partijen moeten eerlijk zijn over de eigen beperkingen en onzekerheden.

Vijf lijnen voor uitwerking

In de 'Som der delen' onderscheidt de raad vijf lijnen waarlangs gewerkt kan worden aan een samenhangende aanpak op regionaal niveau. In vijf workshops bespreken de deelnemers die lijnen, op zoek naar een antwoord op de vragen:

- Hoe kunnen Rijk en regio beter samenwerken?
- Hoe betrek je de samenleving bij opgaven en oplossingen?
- Hoe combineer je duurzaamheidsopgaven met inclusieve groei in de regio?
- Hoe werk je gericht aan innovatie en kennisopbouw voor verduurzaming?
- Hoe maak je gebruik van ontwerpkracht?

In een zesde workshop van het PBL is geoefend met scenario's voor de toekomst.

Het antwoord op de vraag: *hoe kunnen Rijk en regio beter samenwerken?* is niet eenvoudig te geven. Jan Herman de Baas die de workshop leidt, vindt dat die samenwerking gebaat is bij relatietherapie. Communiceer open over je belangen en wensen. Het is belangrijk dat betrokken partijen proberen elkaars taal te spreken. Verplaats je in elkaars positie en probeer te laten zien hoe jouw beleid en projecten kunnen bijdragen aan het realiseren van de doelen van de ander.

De centrale vraag van de deelsessie van het SCP was: *Hoe krijg je burger mee in de verduurzaming van de samenleving?* Om de verschillende transitiedoelen rond klimaat, energie, voedsel et cetera te realiseren moet de burger mee gaan doen. Het gaat vaak om veranderingen in routines en de psychologie leert dat die het moeilijkst zijn. Wat burgers

kunnen en willen doen verschilt tussen groepen burgers, onder andere als gevolg van een ongelijke verdeling van verschillende maatschappelijke hulpbronnen: persoonskapitaal, economisch kapitaal, cultureel kapitaal, sociaal kapitaal. Die verschillen zijn ook van invloed op de relatie tussen burgers en overheid en wat zij van elkaar verwachten. Probeer opschaling en impact te realiseren door aan succesvolle initiatieven andere opgaven te koppelen. Verbind lokale burgerinitiatieven niet alleen op inhoud, maar ook sociaal (de 'kunnens' helpen de 'niet-kunnens').

Duurzaamheidsopgaven zijn 'wicked problems' omdat de baten bij de toekomstige generaties liggen en vaak buiten ons eigen leefgebied. Deze notie is van belang bij de beantwoording van de vraag in de workshop van de SER: *Hoe combineer je duurzaamheidsopgaven met inclusieve groei in de regio?* Er is behoefte aan een creatieve rijksadviseur op het gebied van gebiedsfinanciering want investeren in duurzaamheid is te risicovol voor de regio. Het is ook belangrijk dat de overheden de bedrijven betrekken bij het overleg over de duurzaamheidsopgaven. Je moet aansluiten bij de sociale opgaven die de regio heeft en die dus ook goed in beeld hebben. Daarnaast gaat het om fasering. Niet alles kan morgen klaar zijn. Het gaat om samenwerking waarbij je verder moet kijken dan je eigen traditionele rol.

Het RIVM organiseerde een workshop met als centrale vraag: *Hoe werk je gericht aan innovatie en kennisopbouw voor verduurzaming?* Om complexe opgaven aan te kunnen, moet kennisontwikkeling meer worden benaderd als een cyclus. Om de vraag achter de vraag te vinden en het probleem scherp te krijgen, zijn ook meer proeftuinen en experimenten nodig. Praktijkkennis en ervaringen van gebruikers zijn belangrijk, en dient daarom gedeeld te worden en vastgelegd. Om de bijdrage van burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties te stimuleren kan de overheid een goed innovatieklimaat creëren, gebaseerd op een open source/open innovatie principe en door budget te reserveren voor burgerinitiatieven. De sleutel is om (verondersteld) eigen belang en collectief belang samen te laten vallen in een gezamenlijk belang.

Kan ontwerpend onderzoek dan helpen om te laten zien wat er nodig is om transitieopgaven in samenhang te realiseren? Deze vraag werd gesteld in de workshop '*Hoe maak je gebruik van ontwerpkracht?*' geleid door Joost Schrijnen en Hedwig van der Linden. Ontwerpen is het realiseren van een toekomstbeeld terwijl ontwerpend onderzoek het denken is in *mogelijke* toekomst. Daarmee biedt ontwerpend onderzoek iets extra's ten opzichte van politiek, denken in *wenselijke* toekomst, en wetenschap, denken in *waarschijnlijke* toekomst. Ontwerpend onderzoek is dus het verkennen van mogelijkheden om daarmee keuzes te maken wat we wel of niet willen. Tekeningen en

beelden maken de opgaven en gevolgen tastbaar en herkenbaar voor burgers. Bovendien maakt ontwerpend onderzoek de relaties tussen opgaven en tussen belanghebbenden zichtbaar door de koppeling met ruimtelijke kwaliteit: de ruimte wordt het integratiekader.

In de workshop 'Werken met de Toekomst' georganiseerd door het PBL, was de centrale vraag hoe regionale samenwerking er in de toekomst uit kan zien. Daartoe werd gebruikt gemaakt van vier toekomstscenario's. Regionale samenwerking ziet er in elk scenario anders uit. Met name het vertrouwen tussen partijen verschilt in de scenario's, dat werkt ook door in de samenwerking en het resultaat. In het algemeen werd duidelijk dat kwetsbaarheid toeneemt waar verbindingen tussen mensen, overheden en bedrijven ontbreken.

Conclusie

De voorzitter van de Rli Jan Jaap de Graeff sluit de middag af met het gezegde *festina lente*: haast u langzaam. Zorg voor een goede balans tussen voortvarendheid en zorgvuldigheid. Hij ziet drie cruciale voorwaarden om in de regio succesvol te kunnen werken aan samenvallende opgaven: een beeld van de toekomst (visie). Dit eerste punt wordt onderstreept in de lezing van Floris Alkemade. Ten tweede is betrokkenheid van het Rijk onontbeerlijk. De Rli heeft ook in zijn advies over de NOVI een pleidooi gehouden voor meer rijksbetrokkenheid in de regio. Niet om te dicteren, maar om te helpen. Met visie, kennis, het leggen van verbindingen met andere rijksorganen, soms ook met wetgeving en geld. Tot slot is een cultuuromslag nodig. Er is behoefte aan een open attitude en aan ambtelijke en bestuurlijke moed.

Als afsluiting van de dag gaf Frankly Spoken een samenvatting van de dag in de vorm van een gedicht: [Panorama Amalia](#).

Op 26 maart heeft de Rli de verkenning 'De som der delen: verkenning samenvallende opgaven in de regio' uitgebracht. Lees [hier](#) meer over de verkenning.

Raad voor de leefomgeving en infrastructuur
Bezuidenhoutseweg 30, Postbus 20906, 2500 EX Den Haag
info@rli.nl

Fotografie Fred Ernst